

TRIẾT HỌC-CHÍNH TRỊ HỌC

MỘT SỐ QUAN NIỆM CƠ BẢN VỀ TRIẾT HỌC CHÍNH TRỊ Ở VIỆT NAM

PHẠM ANH HÙNG^(*)

Triết học chính trị là một trong những nội dung triết học lớn đang thịnh hành. Trong chương trình tiêu chuẩn của môn triết học chính trị ở các trường đại học Hoa Kỳ thường bắt đầu từ tư tưởng của các nhà triết học thế kỷ thứ XVII. Đó là các đại biểu T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau, J.S. Mill, W. Hegel và cuối cùng là Mác.

Mặc dù triết học chính trị được đề cập đến từ thế kỷ thứ XVII, XVIII nhưng những khởi nguồn của nó có từ rất xa xưa trong triết học Hy Lạp-La Mã cổ đại (trong đó có cả triết học phương Đông cổ đại). Ở Việt Nam nhiều người nghiên cứu triết học đã đặt vấn đề về sự tồn tại và phát triển của triết học chính trị mác xít hay là phương pháp tiếp cận mác xít đến vấn đề triết học chính trị. Các nghiên cứu dường như mới chỉ dừng lại là các gợi ý, chưa có những nội dung cụ thể. Triết học chính trị đã được đưa vào giảng dạy cho sinh viên chuyên ngành triết học tại Khoa triết học-Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn. Tuy nhiên, chuyên đề này vẫn chỉ tập trung vào nghiên cứu, trình bày về quan hệ giữa kinh tế và chính trị. Hiện nay, ở Viện Triết học thuộc Viện Khoa học Xã hội Việt Nam đã có

phòng Triết học chính trị, nhưng về thực chất đó chỉ là phòng có chức năng nghiên cứu về vai trò, quan hệ giữa triết học và chính trị. Xa hơn nữa là việc giảng dạy triết học tại Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh và các phân viện mới chỉ nhấn mạnh được quan hệ giữa triết học Mác với chính trị mà thôi. Một đề tài cấp cơ sở đã được thực hiện tại Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh về "triết học chính trị" do Nguyễn Văn Vĩnh làm chủ nhiệm. Từ năm 2003 cho đến nay, dưới sự tài trợ của Quỹ Ford Việt Nam, Viện Triết học thuộc Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh cũng đã đẩy mạnh nghiên cứu triết học chính trị. Tuy nhiên, trong các đề tài nghiên cứu, sự phân biệt giữa lịch sử tư tưởng chính trị và triết học chính trị vẫn chưa rõ ràng. Về đại thể, triết học chính trị ở Việt Nam vẫn chưa được định hình một cách rõ nét. Nguyên nhân căn bản của tình trạng này là chúng ta chưa có sự thống nhất trong việc xác định đối tượng, phương pháp và những nội dung căn bản của triết học chính trị. Việc xây dựng một chuyên ngành nhỏ là Triết học chính trị và chuyên ngành Triết học chính trị theo cách tiếp cận mác xít vẫn còn bỏ ngỏ.

(*) Thạc sĩ. Học viện Chính trị - Hành chính Quốc gia Hồ Chí Minh.

Trong quan niệm của phương Tây, *Triết học chính trị là những suy nghĩ của các triết*

gia về bản chất và mục đích của hệ thống chính trị và các thể chế chính trị. Theo quan niệm này, Triết học chính trị chính là các triết lý có tính chất triết học về các vấn đề của đời sống chính trị. Như vậy, Triết học chính trị lấy khởi nguồn trong tư tưởng của các nhà triết học và các trường phái triết học trong lịch sử. Triết học chính trị cũng có những tác giả, những tác phẩm và những trường phái tiêu biểu. Hầu hết các nhà triết học trong lịch sử triết học khi trình bày học thuyết của mình đều động chạm đến vấn đề chính trị, đến nhà nước, đến sự vận hành của đời sống chính trị. Theo hướng này những tác gia, những tác phẩm tiêu biểu về triết học chính trị thường trình bày học thuyết của mình theo những con đường sau.

1. Nghiên cứu tư tưởng của những triết gia tiêu biểu để tìm hiểu những tư tưởng triết học của họ về chính trị và đời sống chính trị.
2. Nghiên cứu những triết lý về chính trị và đời sống chính trị của các trường phái triết học.
3. Tổng kết lịch sử triết học để xây dựng thành những phạm trù, những nguyên lý, quy luật về sự vận hành của chính trị và đời sống chính trị.

Các nhà Triết học chính trị ở phương Tây từ xưa cho đến nay còn chưa thống nhất về cách hiểu về bản chất, nội dung, đối tượng và đặc điểm của Triết học chính trị. Nguyên nhân căn bản của tình trạng này là sự khác biệt nhau về đối tượng và phương pháp tiếp cận của các trường phái triết học đối với chính trị và đời sống chính trị. Chẳng hạn, các nhà triết học phương Tây đã có những cuộc tranh luận về sự vận hành của chính trị và đời sống chính trị. Sự

vận hành đó có tuân theo xu hướng nào không hay chỉ phụ thuộc vào ý chí của nhà cầm quyền? Có nhiều cách trả lời nhưng chưa có câu trả lời nào làm thỏa mãn tất cả các nhà triết học. Một trong những cuộc tranh luận lâu đời và cổ điển nhất là cuộc tranh luận về quyền lực như chúng ta đã thấy trong cuộc hội thoại triết học của Plato khi bàn về nền cộng hòa (The Public). Plato cho rằng những cuộc tranh luận hướng về đấu tranh giành quyền lực chính trị là không đúng bởi vì ông cho rằng cái đúng trong đời sống chính trị là phải xây dựng những cái tốt cho cộng đồng. Cũng phải nhắc đến một nhân vật khác nữa là Aristos, người đã coi cuộc đấu tranh giành quyền lực là không quan trọng trong đời sống chính trị. ông cho rằng đời sống chính trị của con người là hướng đến tự do, trong đó, con người thiết lập các thiết chế nhằm thỏa mãn tự do cho mình. Aristos có quan điểm khá quan trọng là các thể chế chính trị khác nhau do chúng xuất phát từ các hệ thống giá trị khác nhau. Một số triết gia hiện đại cho rằng: triết học chính trị chủ yếu tập trung vào vấn đề nghiên cứu sự vận hành của chính quyền và coi đó là cái quan trọng nhất của triết học chính trị. Một số khác lại thiên về việc hoạch định chính sách, triết học chính trị góp phần vào việc xác định quá trình hoạch định chính sách cho các thể chế chính trị.

Ở Việt Nam, trước khi xuất hiện triết học Mác-Lênin, đã không có triết học với tư cách là một bộ môn khoa học. Có người cho rằng trước đó chúng ta chỉ có những tư tưởng có tính chất triết học, chứ không có triết học. Nhưng lại có người cho rằng trước khi có triết học mác xít, chúng ta không chỉ

có những tư tưởng triết học, mà còn có những học thuyết triết học theo đúng nghĩa của nó, chẳng hạn học thuyết Trần Thái Tông, trong nó bao gồm cả bản thể luận lẫn nhận thức luận, cả thế giới quan lẫn nhân sinh quan. Một thực tế là không phải nhà triết học nào khi đưa ra học thuyết của mình cũng được thừa nhận ngay là nhà triết học, học thuyết của họ là một học thuyết triết học. Với thực tế này dù không nói từ "Triết học chính trị" ở Việt Nam nhưng việc nghiên cứu và giảng dạy triết học có một mục tiêu thường trực là cung cấp cơ sở lý luận và tuyên truyền lý luận phục vụ mục tiêu chính trị của Đảng Cộng sản thì các nhà nghiên cứu và giảng dạy triết học Việt Nam đã ít nhiều đề cập đến triết học chính trị. Với mục tiêu đã nêu, thậm chí triết học Việt Nam nhìn một cách đại thể đã là thứ triết học chính trị, phục vụ cho mục tiêu chính trị.

Triết học chính trị có nội dung khá phong phú và có một số nội dung đã được triết học Việt Nam đề cập đến như:

1. Triết học chính trị về bản chất của con người: Chủ đề quan trọng nhất mà các nhà triết học chính trị xem xét đó là vấn đề bản chất con người trong đời sống chính trị. Về đại thể, các nhà triết học chính trị cả phương Đông và phương Tây đều đã đề cập đến vấn đề này: Bản chất của con người là gì? Mối quan hệ giữa con người và tự nhiên? Sự khác biệt giữa con người và con vật như thế nào? Tại sao con người có đời sống chính trị? Con vật có đời sống chính trị hay không? Bản chất con người trong các hoạt động chính trị có khác biệt gì với bản chất con người trong các hoạt động xã hội khác hay không? Cá biệt, có nhà triết học

đã đề cập: Giả sử có mối quan hệ giữa con người và Chúa (hay con người với Thần, Phật) thì mối quan hệ đó như thế nào? Tất nhiên là có nhiều ý kiến khác nhau. Một số người cho rằng bản chất của con người không thay đổi. Số khác lại cho rằng bản chất của con người thay đổi dựa trên những điều kiện của tồn tại xã hội. Một số người cho rằng bản chất của con người là hòa bình, là duy lý. Số khác lại cho rằng bản chất của con người là bạo lực, là ác. Từ chỗ quan niệm khác nhau về bản chất của con người mà dẫn đến hệ quả là quan niệm khác nhau về đời sống chính trị và bộ máy chính trị do con người xây dựng nên. Chẳng hạn, một số triết gia cho rằng bản chất của con người là hòa bình, không bạo lực thì hệ quả là không cần đến chính phủ để điều tiết hoạt động của con người, vì bản chất hòa bình của con người tất yếu khiến họ có thể hợp tác với nhau. Còn những người cho rằng bản chất của con người là bạo lực, ưa xung đột thì sẽ ủng hộ chế độ chính trị trong đó quyền lực chính trị đủ mạnh để có thể trấn áp cái xấu xa của con người.

2. Các triết gia quan tâm đến nguồn gốc của các xung đột của con người với nhau. Trong xã hội có giai cấp và nhà nước, xung đột giữa con người với nhau là một hiện tượng chính trị xã hội đặc biệt cần phải giải quyết.

Có các quan niệm sau đây.

- Xem xung đột là vấn đề về trí tuệ, uy tín, niềm tin, danh dự... Những người theo quan niệm này cho rằng con người xung đột với nhau là vấn đề cá nhân, nó chẳng có liên quan gì đến những nhóm lớn hơn như là giai cấp, tầng lớp. Những nhà triết học theo

quan điểm này cho rằng sở dĩ người ta xung đột với nhau vì người ta không biết đến chân lý trong cuộc sống. Vì vậy, biện pháp giải quyết ở đây là giáo dục khai hóa con người để tránh họ đấu tranh với nhau.

- Nhóm thứ hai cho rằng đây là vấn đề về tâm lý. Bản chất tự nhiên của con người là ác, bạo lực và ưa xung đột. Con người có bản tính tự nhiên là ác, là bạo lực do đó không thể giải quyết vấn đề này bằng giáo dục. Ví dụ điển hình này chúng ta có thể thấy trong quan điểm của Nho giáo và Pháp gia ở phương Đông thể hiện rất rõ. Đề xuất ở đây là phải xây dựng được chính quyền đủ mạnh để hạn chế điều xấu của con người chứ không phải là xây dựng chính quyền để giáo dục họ (thể hiện sự khác biệt trong quan điểm của Pháp gia và Nho gia). Phải xây dựng được hệ thống pháp luật và tòa án sao cho đủ sức điều tiết hoạt động của con người nhằm tạo ra được một môi trường mà họ không thể tự do làm hại lẫn nhau.

- Nhóm thứ ba cho đây là vấn đề chính trị-xã hội (trong nhóm này có cả quan điểm của Mác và những người mác xít), cho rằng các nhóm người khác nhau được sắp xếp trong một cơ cấu chính trị-xã hội khác nhau, do vậy mà họ có địa vị kinh tế-xã hội cũng như địa vị chính trị-xã hội khác nhau. Theo những bậc thang sắp xếp này mà nhóm người này có thể thống trị nhóm người khác và dẫn đến sự xung đột giữa các nhóm người. Chủ nghĩa Mác khẳng định tình trạng này là do sự khác biệt về giai cấp và các giai cấp đấu tranh với nhau. Chủ nghĩa Mác cho rằng cần phải làm cách mạng xã hội để xóa bỏ tận gốc rễ sự khác biệt giai cấp.

3. Tiêu chí đánh giá tính hợp lý của hệ thống chính trị và những giá trị nào để mọi người dân phải tuân theo sự lãnh đạo của chính quyền. Đây là chủ đề đã thu hút được sự tham gia đông đảo của các nhà triết học. Có rất nhiều vấn đề đặt ra cần thiết phải giải quyết trên phương diện triết học. Vấn đề thứ nhất nó cần phải giải quyết là xét xem chính trị và hệ thống chính trị được xây dựng dựa trên nền tảng nào? Những căn cứ và tiêu chuẩn gì để đánh giá về tính chân lý của chính trị và hệ thống chính trị. Và một điểm vô cùng quan trọng nữa là những nguyên tắc nào được sử dụng để thiết kế bộ máy và vận hành nó. Trên tất cả những vấn đề này các triết gia vẫn không đồng ý với nhau và còn tranh luận trên nhiều điểm. Chẳng hạn những vấn đề đã đặt ra từ thế kỷ XVII, XVIII như: Hobbes cho rằng tiêu chí đánh giá chính quyền chính là tính trật tự. Chính quyền nào tạo ra sự trật tự thì chính quyền đó hợp hiến. John Locke cho rằng chính quyền hợp hiến là chính quyền có khả năng bảo vệ tài sản cá nhân. J.J. Rousseau quan niệm chính quyền nào mang lại cho con người tự do, bình đẳng thì chính quyền đó hợp hiến. Tóm lại, mỗi người theo một trường phái khác nhau sẽ đưa ra tiêu chuẩn khác nhau để đánh giá tính hợp lý của hệ thống chính trị.

4. Phạm vi quyền lực của nhà nước. Phạm vi của quyền lực nhà nước là một trong những chủ đề khá nóng hổi trong tư tưởng của các nhà triết học chính trị. Cần phải giải quyết ở tầm triết học về những vấn đề nhà nước cần làm và những vấn đề nhà nước không cần làm. Có những hoạt động nào mà nhà nước nên can thiệp và những

hoạt động nào nhà nước không nên can thiệp. Chẳng hạn như trong phân tích về tôn giáo, J. Locke cho rằng việc tồn tại tôn giáo đó là vấn đề của cá nhân, cá nhân có quyền tự do lựa chọn tôn giáo và ông chỉ ra rằng nhiệm vụ của nhà nước là phải bảo vệ quyền tự do đó. Những người theo chủ nghĩa Mác thì cho rằng nhà nước có hai chức năng cơ bản: 1) là bộ máy chuyên chính của giai cấp; 2) là bộ máy có chức năng tổ chức đời sống xã hội.

5. Vấn đề nhận thức luận trong triết học chính trị. Mặc dù nhóm này không đồng đạo như những nhóm kia. Nhóm này có liên quan đến vấn đề phương pháp luận khi các triết gia cố chứng minh cho những công chúng của mình rằng thế giới là tồn tại như thế này, được hình thành như thế này. Chính từ cấu tạo và vận hành như vậy mà chính trị và đời sống chính trị cũng cấu tạo và vận hành theo những cách đó. Như vậy, các nhà triết học chính trị sẽ chỉ cho công chúng thấy làm sao mà họ nhận thức được điều đó, làm sao mà họ biết được cấu tạo và vận hành của đời sống chính trị của họ có những tri thức nhất định khi tham gia vào quá trình đó. Đó chính là khía cạnh nhận thức luận.

Tóm lại, các khuynh hướng triết học chính trị khác nhau, về cơ bản, khi giải quyết những vấn đề chúng tôi đã đề cập ở trên sẽ rất khác nhau. Đương nhiên, giữa chúng có sự kế thừa là lập lại ở một mức độ nhất định nào đó. Nội dung của triết học chính trị rất phong phú, có thể nói, nó bao trùm

và xuất hiện ở tất cả những lĩnh vực của triết học như: bản thể luận, siêu hình học, nhận thức luận, đạo đức học, mỹ học... Chính vì vậy cùng với việc xây dựng chuyên ngành triết học chính trị ở Việt Nam chúng ta cần thiết phải đẩy mạnh nghiên cứu nó hơn nữa. Các quan điểm liên quan đến nội dung, phương pháp tiếp cận cần phải được trao đổi để tạo cho triết học chính trị có sức sống bền bỉ hơn. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hawkesworth, Mary. 2004. *Thomas Hobbes and the mechanistic conception of Self and state*. Kỷ yếu hội thảo quốc tế: *Những vấn đề triết học Đông-Tây đương đại*. Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh, tháng 6/2004.
2. Hawkesworth, Mary. 2004. *John Locke: on the Justification of private property and the state as protector of private property*. Kỷ yếu hội thảo quốc tế: *Những vấn đề triết học Đông-Tây đương đại*. Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh, tháng 6/2004.
3. Hawkesworth, Mary. 2004. *Jean-Jacques Rousseau: On the Dilemma of Liberty and equality*, Kỷ yếu hội thảo quốc tế: *Những vấn đề triết học Đông-Tây đương đại*. Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh, tháng 6/2004.
4. Porter, Jene. Editor. *Classics in political philosophy*. Prentice-hall Canada INC, Scarborough, Ontario.
5. Strauss, Leo and Joseph Cropsey. *History of political philosophy*. 3rd edition. Chicago: University of Chicago Press.